

Technická univerzita v Liberci

**FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A
PEDAGOGICKÁ**

Katedra: Katedra českého jazyka a literatury

Studijní program: Filologie

Studijní obor: Český jazyk a literatura

Vývoj a současný stav české exonymie

Development and Present State of Czech Exonyms

Bakalářská práce: 11-FP-KČL-B-01

Autor:

Veronika Baláková

Podpis:

Vedoucí práce: Mgr. Václav Lábus, Ph.D.

Počet:

<u>Stran</u>	<u>Grafů</u>	<u>Obrázků</u>	<u>Tabulek</u>	<u>Pramenů</u>	<u>Příloh</u>
50	1	0	5	17	1

V Liberci dne: 31. 5. 2012

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Veronika BALÁKOVÁ
Osobní číslo: P10001082
Studijní program: B7310 Filologie
Studijní obor: Český jazyk a literatura
Název tématu: Vývoj a současný stav české exonymie
Zadávající katedra: Katedra českého jazyka a literatury

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl: Podat ucelený pohled na česká exonyma vybraných evropských měst a postihnout vývojové tendence v této oblasti.

Požadavky: Analýza užívání exonym zvolených evropských měst v současné češtině, studium odborné literatury zabývající se problematikou české exonymie.

Metody: Výzkum užívání příslušných exonym (média, korpus, dotazníky), jejich klasifikace podle zvolených kritérií.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

HARVALÍK, M. Exonyms vs. endonyms. A linguistic view of the determination of the boundaries between them. In Meeting of the Working Group on Exonyms, September 24-26, Prague, 1-3. Prague : Commission on Geographical Names. Czech Office for Surveying, Mapping and Cadastre, 2003 (CD-ROM).

HARVALÍK, M. Synchronní a diachronní aspekty české onymie. Praha : Academia, 2004.

HARVALÍK, M. Vývojové etapy a současnost české exonymie. NŘ 81, 1998.

Index českých exonym. Standardizované podoby, varianty. Praha : Český úřad zeměměřický a katastrální, 2006.

ŠMILAUER, V. Úvod do toponomastiky. Praha : SPN, 1963.

ŠRÁMEK, R. Cizí místní jména v češtině. In Český jazyk na přelomu tisíciletí. Daneš, F. a kol. Praha, 1997, s. 280-286.

ŠRÁMEK, R. Úvod do obecné onomastiky. Brno : Masarykova univerzita, 1999.

Časopis Acta onomastica (Zpravodaj místopisné komise)

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Václav Lábus

Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání bakalářské práce: 30. dubna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce: 30. dubna 2012

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

prof. PhDr. Oldřich Uličný, DrSc.

vedoucí katedry

dne

30-04-2011

Čestné prohlášení

Název práce: Vývoj a současný stav české exonymie

Jméno a příjmení autora: Veronika Baláková

Osobní číslo: P10001082

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 31. 5. 2012

Veronika Baláková

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Václavu Lábusovi, Ph.D., za vstřícný přístup, ochotu pomoci a cenné rady při vedení mé bakalářské práce. Poděkování patří také panu PhDr. Alexi Röhrichovi, Ph.D., za poskytnutí kontaktů na Davida Koubka, šéfa zahraničního vysílání v ČRo1, moderátora a dramaturga pořadu Prima Svět Jana Kudláčka a také na Martina Řezníčka, vedoucího zahraniční redakce Zpravodajství České televize, též jim děkuji za cenné rady a informace.

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na vývoj a současný stav české exonymie. Teoretická část pojednává o vzniku, historii a dělení exonym.

Praktická část se věnuje užívání oficiálních a počeštěných podob vybraných jmen evropských měst nacházejících se zejména v Rakousku, Německu a severní Itálii.

Klíčová slova: exonymum, endonymum, dělení exonym, místní jména, Český národní korpus

Annotation

The bachelor thesis describes the development and current status of Czech exonyms. In its theoretical part it explains the origins, history and classification of exonyms.

In its practical part the thesis contains a study of usage of official and bohemised names of selected European cities, mainly in Germany, Austria and Northern Italy.

Keywords: exonymum, endonymum, dividing of exonym, local name, Czech national corpus

Obsah

Úvod.....	9
1. Teoretická část.....	11
1.1. Pojem exonymum	11
1.2. Historie vzniku termínu exonymum	11
1.3. Historický vývoj a vznik exonym.....	12
1.4. Dělení exonym.....	14
1.4.1. Dělení podle původu	14
1.4.2. Dělení podle frekvence výskytu v čase.....	14
1.5. Dělení z jazykového hlediska	15
1.6. Podoby cizích zeměpisných jmen.....	16
1.6.1. Úpravy pravopisné.....	17
1.6.2. Úpravy hláskové	17
1.6.3. Úpravy tvaroslovné.....	18
1.6.4. Překlady	18
1.7. České podoby místních jmen z vybraných oblastí.....	18
1.7.1. České podoby místních jmen z německé jazykové oblasti	18
1.7.2. České podoby polských místních jmen.....	20
1.8. Historicky doložená exonyma	20
1.8.1. Exonyma v českých spisech J. A. Komenského	20
1.8.2. Biblická toponyma pomístních jmen vzniklá z českých exonym	22
1.9. Užívání a znalost exonym.....	23
1.10. Exonyma v dnešní češtině.....	24
2. Praktická část	26
2.1. Metoda dotazníku	27
2.1.1. Charakteristika respondentů.....	30

2.1.2.	Vyhodnocení dotazníků	31
2.2.	Český národní korpus	33
2.2.1.	Německá města	37
2.2.2.	Italská města	39
2.2.3.	Rakouská města	40
2.2.4.	Wrocław/Vratislav	41
2.2.5.	Shrnutí	41
2.3.	Mediální sféra: Česká televize, Prima FTV, ČRo1	42
2.3.1.	Česká televize	42
2.3.2.	Prima FTV	42
2.3.3.	ČRo1	42
2.4.	Archiv ČRo	43
3.	Závěr	45
4.	Použitá literatura	47
5.	Příloha	49

Úvod

Cílem bakalářské práce *Vývoj a současný stav české exonymie* je podat ucelený pohled na česká exonyma vybraných evropských měst. Práce se skládá ze dvou částí, teoretické a praktické části.

Teoretická část se zabývá tím, co označuje pojem exonymum, věnuje se také historickému vývoji a vzniku tohoto termínu. Dále dělí exonyma do skupin podle původu, frekvence výskytu v čase a z hlediska jazykového. Rozlišuje několik druhů úprav cizích zeměpisných jmen, a to úpravy pravopisné, hláskové, tvaroslovné, zabývá se také překlady. Je zaměřena blíže na české podoby německých místních jmen a v poslední kapitole se věnuje exonymům v dnešní češtině.

Praktická část se věnuje průzkumu, který se týká užívání podob určitých toponym. Průzkum byl realizován pomocí dotazníků, Českého národního korpusu, Archívu ČRo a informací, jež mi poskytl šéf zahraničního vysílání ČRo1 David Koubek, moderátor a dramaturg pořadu Prima Svět Jan Kudláček a také vedoucí zahraniční redakce Zpravodajství České televize Martin Řezníček. Úkolem praktické části bylo zjistit, zda se v naší společnosti používá více oficiální název vybraných evropských měst, jež se nacházejí zvláště na rakouském, německém, polském a italském území, nebo podoba počestěná. Snažila jsem se volit více frekventovaná a známá jména, která jsem pro svůj výzkum čerpala z Indexu českých exonym¹: *Janov/Genova, Milán/Milano, Turín/Torino, Benátky/Venezia, Neapol/Napoli, Florencie/Firenze, Lipsko/Leipzig, Žitava/Zittau, Cáchy/Aachen, Mnichov/München, Drážďany/Dresden, Špandava/Spandau, Budyšín/Bautzen, Míšeň/Meissen, Chotěbuz/Cottbus, Žhořelec/Görlitz, Cvikov/Zwickau, Mohuč/Mainz, Řezno/Regensburg, Pasov/Passau, Norimberk/Nürnberg, Budyšín/Bautzen, Cáhlov/Freistadt, Kremže/Krems, Linec/Linz,*

¹ŠRÁMEK, R. a kol. *Index českých exonym. Standardizované podoby. Varianty*. Praha: Český úřad zeměměřický a katastrální 2006. ISBN 978-80-86918-64-8.

Solnohrad/Salzburg, Ličov/Litschau, Celovec/Klagenfurt, Štýrský Hradec/Graz, Vídeň/Wien, Břežnice/Bregenz, Lehnice/Legnica, Hnězdno/Gniezno, Vratislav/Wrocław, Těšín/Cieszyn.

Většina těchto jmen vychází z původní cizojazyčné formy, ale v dnešní době se od té původní již zcela odlišuje. Exonyma vznikala zvláště prostřednictvím hláskových úprav, jež v některých případech značně změnily původní podobu jména, například *Benátky/Venezia* a *Vídeň/Wien*.

1. Teoretická část

1.1. Pojem exonymum

Pod termínem exonymum se skrývají toponyma, „...která se sice vztahují na sídlištní i nesídlištní objekty (města, hory, řeky, země apod.) ležící za hranicemi českého jazykového území, která však byla při přejetí do češtiny v různé míře a různým způsobem přizpůsobena české hláskoslovné a morfematické, zvl. propriální slovotvorné struktuře. Např.: Benátky pro ital. Venezia, Řím pro ital. Roma, Mnichov pro něm. München.“²

V encyklopedickém slovníku češtiny je exonymum charakterizováno jako „Domácí podoba cizího toponyma pro objekt ležící mimo území vlastního domácího jazyka: př. Řezno, Mnichov, Řím místo něm.: Regensburg, München, it. Roma. Opakem je endonymum, původní podoba cizího toponyma (München atd.).“³

Domácí podoby cizích zeměpisných jmen tvoří nedílnou součást toponymické zásoby českého jazyka. Představují specifickou podobu vlastních jmen, kterou se zabývají jak kartografové (Čáslavka, 1989, Kadmon, 1994-1995, Horňanský, 2000) tak i lingvisté (Lubaš, 1989). Pozornost věnují exonymům také novináři, televizní a rozhlasoví hlasatelé a také se jimi zabývá široká veřejnost.⁴

„Endonymum je geografické jméno objektu v jednom z oficiálně zavedených jazyků, které se vyskytují v oblasti, ve které se objekt nachází.“⁵

1.2. Historie vzniku termínu exonymum

V roce 1957 uvedl poprvé termín exonymum australsko-britský zeměpisec M. Auroousseau ve své práci. Užívání termínu exonymum bylo doporučeno na II. konferenci OSN o standardizaci geografického názvosloví, jež se konala

² Šrámek, 1997, s. 280.

³ Pleskalová, 2002, s. 131.

⁴ Harvalík, 2004, s. 101.

⁵ URL: <http://www.vugtk.cz/slovník/6048_endonymum>. [cit. 05. 04. 2012]

v roce 1972 v Londýně. Tento termín nahradil běžná označení jako „vžitý název“ a „obecně užívaný název“. Výhody termínu *exonymum* spočívají především v jeho mezinárodnosti.⁶

V dnešní době je respektována definice exonyma, která byla vypracována skupinou expertů na zeměpisná jména OSN z roku 1997, podle níž se termínem *exonymum* rozumí:

„Name used in a specific language for a geographical feature situated outside the area where that language has official status, and differing in its form from the name used in the official language or languages of the area where the geographical feature is situated.“

(UN Group of Experts on Geographical Names, 1997, NO. 081)

„Jméno, používané v jistém jazyce pro geografický prvek mimo oblasti, v níž má daný jazyk oficiální status, a odlišné svou formou od jména tohoto geografického prvku v oficiálním jazyce či jazycích oblasti, v níž se daný geografický prvek nachází.“

(Skupina expertů na zeměpisná jména OSN, 1997, č. 081)

1.3. Historický vývoj a vznik exonym

Exonyma nacházíme v jazyce od nejstarších dob. Můžeme je spatřit v řadě literárních památek, zvláště cestopisů a kronik. Při sledování vývoje v čase můžeme rozlišit zhruba tři období.

První období začalo již v raném středověku a pokračovalo do přelomu 18. a 19. století. Exonyma se dostávala do češtiny prostřednictvím politických, obchodních a studijních cest do ciziny a také překladů cizích literárních děl, zvláště bible. Mnozí cestující si jména cizích měst sdělovali ústně, protože většina z nich neuměla číst. Hlavní roli hrála tedy mluvená podoba jména, kterou si lidé

⁶ Harvalík, 2004, s. 102.

přizpůsobovali do své mateřštiny hlavně po stránce hláskové, slovotvorné a morfologické. Nejstarší české podoby cizích zeměpisných jmen jsou zachyceny již v Kosmově kronice české (*Racouz - dnes něm. Raabs*), později také v Dalimilově kronice (*Řím, Rýn, Řezno*). V Alexandreidě nalezneme česká jména *Atény* a *Korintuš*.⁷

Druhé období začalo v době osvícenství a trvalo až do rozpadu Rakouska-Uherska. Pro toto období je charakteristické budování cest, rozšíření denního tisku a vydání národních encyklopedických slovníků na přelomu 19. a 20. století. Nesmíme však zapomenout na modernizaci státní správy a rozvoj národního školství. V této době vznikaly české kalky k mnohým německým místním jménům a k německým exonymům maďarských místních jmen.⁸

Třetí období spatřujeme od konce čtyřicátých let, vyvrcholilo v letech padesátých a šedesátých. V Evropě vznikala nová politická, vojenská a hospodářská seskupení. Cestující se seznamovali se jmény cizích měst většinou opticky: automapy, jízdní řády, nápisy na nádraží či letištních budovách.

Silniční a dálniční síť byla uzpůsobena pro mezinárodní tranzitní dopravu. Například v centru Brna nalezneme tabulky s nápisem *Wien*, v blízkosti hraničního přechodu do Maďarska můžeme zase spatřit tabulky s nápisy *Győr, Miskolc* aj.⁹

Historické důvody vzniku všech exonym (nejen v češtině) jsou mimojazykové. Domácí jazykové pojmenování objektu vzniká v případě, že se domácí obyvatelstvo dostává s tímto objektem do blízkého kontaktu, a proto ho označuje. Označuje ho, aby se lišil od ostatních objektů stejného typu. Vznik a existence exonym jsou již od nejstarších dob spjaty s rozvojem mezinárodních vztahů na politické a hospodářské úrovni, s pronikajícími náboženskými vlivy, kulturními kontakty a také s rozvojem hromadných sdělovacích prostředků a stupněm vzdělanosti obyvatelstva.¹⁰

⁷ Harvalík, 1998, s. 240.

⁸ Forstinger, 1980, s. 248.

⁹ Forstinger, 1980, s. 248.

¹⁰ Harvalík, 1998, s. 260.

Mezi první česká exonyma můžeme zařadit *Budín* a *Hnězdno* z roku 1226. K nejstarším patří také *Cvíkov* (1261), *Damašek* (1300) *Janov*, *Ebroň*, *Jordaň* (15. stol.) a *Aušpurk* (1554). Ale již ve staroslověnských památkách se můžeme setkat s exonymy *Rimъ* (Řím: italsky a latinsky *Roma*), *Caregradъ* (Cařihrad: řecky *Konstantinopolis*, turecky *Istanbul*). Exonyma se často tvořila překládáním průhledných, většinou složených místních jmen: *Schwarzwald* – *the Black Forest* – *Forêt-Noire* – *Černý les*.¹¹

1.4. Dělení exonym

Exonyma se rozdělují do několika kategorií v závislosti na jejich původu a době užívání, musíme brát však ohled na míru a způsob jejich adaptace do češtiny.

1.4.1. Dělení podle původu

Z hlediska původu dělíme exonyma na národní a mezinárodní. Národní exonyma jsou charakteristická pouze pro jeden jediný jazyk, např. v češtině *Řím* místo *Roma*. Mezinárodní exonyma jsou společná nejméně dvěma jazykům. Bývají používána pro pojmenování objektů, jež se nacházejí v odlehlých částech světa, jako jsou bývalé evropské kolonie v Asii a v Africe. Do mezinárodního povědomí se dostávala přes zprostředkující jazyk, zejména angličtinu, němčinu, francouzštinu, španělštinu, holandštinu, ruštinu a japonštinu.¹²

1.4.2. Dělení podle frekvence výskytu v čase

Podle frekvence výskytu v čase dělíme exonyma na tři skupiny: na exonyma živá (současná), ustupující (zastarávající) a historická (zastaralá). Živá exonyma (např. *Londýn*, *Ženeva*, *Vídeň*) jsou v současném jazyce obecně rozšířena a na rozdíl od exonym ustupujících mají stálou komunikační platnost. Exonyma ustupující (např. *Opolí-Opole*, *Tubinky-Tübingen*) jsou u uživatelů jazyka podmíněna generačně, stupněm vzdělání, kulturním a historickým povědomím,

¹¹ Forstinger, 1980, s. 249.

¹² Harvalík, 1998, s. 260.

někdy dokonce i teritoriálně. Historická exonyma (*Děvín-Magdeburg*, *Kouba-Cham*) se v dnešní češtině téměř nevyskytují. Výjimky tvoří pouze případy, kdy je jméno užito v historickém kontextu v pracích medievalistů či při výuce ve škole (*dobytí Cařihradu*, *bitva u Kresčaku* apod.).¹³

1.5. Dělení z jazykového hlediska

1.5.1. Fonetické hledisko:

Dělení z jazykového hlediska je založeno na vztahu mezi domácí podobou a originální formou zeměpisného jména. Rozdíly mezi původní podobou jména a exonymem se mohou projevovat pouze ve fonetické rovině (zeměpisné jméno bylo adaptováno do domácího zvukového systému, přičemž se jeho grafická podoba od té původní nijak neliší, např. *Düsseldorf* [disldorf], *Lübeck* [libek]).¹⁴

1.5.2. Grafické hledisko:

Exonyma, která se v porovnání s původní formou liší po grafické stránce, se označují jako grafická exonyma. Můžeme je rozdělit do pěti skupin:

- První a zároveň nejmenší skupinu tvoří česká a mezinárodní exonyma, jež jsou od originálních exonym zcela odlišná. Například můžeme uvést v češtině jméno *Rakousko* místo německého *Österreich*, z něhož se vychází ve většině evropských jazyků. Exonymum *Rakuš* nebo *Rakús* označovalo v češtině původně pohraniční hrad *Ratgoz* a teprve později se rozšířilo jako pojmenování pro zemi, do níž se po přechodu českých hranic u tohoto hradu vstupovalo.¹⁵
- Druhou skupinu tvoří česká exonyma, která vycházejí z původní cizojazyčné formy, ale v dnešní době se od původní formy zcela

¹³ Harvalík, 1998, s. 260.

¹⁴ Harvalík, 1998, s. 261.

¹⁵ Harvalík, 2004, s. 111.

odlišují. A to proto, že byla přejímána zvláště v období vývojových, zejména hláskových a tvaroslovných, změn v jazyce (např. *Benátky* místo *Venezia*, *Cáchy* místo *Aachen*).¹⁶

- Do třetí skupiny můžeme zařadit exonyma, jež mají původní cizojazyčný základ, který ponechávají beze změny a přizpůsobují tvaroslovným potřebám češtiny pouze zakončení jména. Dochází tedy k náhradě původního sufixu sufixem domácím (např. *Seina* místo *Seine*). Tento proces, při němž je původní koncovka nahrazena koncovkou domácí, nepatří v současné češtině k produktivním způsobům tvoření exonym, je charakteristický spíše pro starší dobu.¹⁷
- Čtvrtá skupina zahrnuje česká exonyma, u nichž jde při počeštění hlavně o pravopisnou úpravu výchozí formy (např. *Varšava* místo *Warszawa*, *Hamburk* místo *Hamburg*, *Poznaň* místo *Poznań*).¹⁸
- Pro poslední, pátou, skupinu jsou charakteristická exonyma vzniklá překladem oficiálního cizojazyčného jména, ať už částečným, nebo úplným. Aby mohlo být jméno přeloženo, musí obsahovat v nějaké formě přeložitelné obecné jméno (např. *Śląsk Górny* místo *Horní Slezsko*, *Bělehrad* místo *Beograd*).¹⁹

1.6. Podoby cizích zeměpisných jmen

Cizí zeměpisná jména jsou pro užívání v češtině buď užívána v původní podobě nebo jsou adaptována. Mezi důvody adaptace patří mezinárodní, historický nebo kulturněhistorický význam denotátu, třída denotátu a zeměpisná poloha.

¹⁶ Harvalík, 2004, s. 111.

¹⁷ Harvalík, 2004, s. 112.

¹⁸ Harvalík, 2004, s. 113.

¹⁹ Harvalík, 2004, s. 113.

Z jazykového hlediska si můžeme povšimnout podoby zeměpisného jména, která je v rozporu s českým pravopisem, a proto nelze jméno zařadit do českého skloňovacího systému.²⁰

Pokorná uvádí několik druhů úprav cizích zeměpisných jmen:

1.6.1. Úpravy pravopisné

Jména jsou upravena podle výslovnosti v původním jazyce, např. *Konakry* (*Conacry*), *Kalifornie* (*California*). Adaptace francouzských jmen na -*gne* a italských jmen na -*gna* je omezená, jména zůstávají v nezměněné podobě (např. *Champagne*, *Dordogne*), výjimku tvoří *Bretaň* a *Boloňa*. Německá jména zakončená na -*burg* nebo -*berg* zůstávají v původní podobě např. *Freiburg* a *Augsburg*, výslovnostní podobu si zachovala jména, jako je *Salcburk*, *Štrasburk*, *Norimberk*. Jméno *Curych* (*Zürich*) bylo upraveno podle zásad českého pravopisu s částečnou úpravou podle výslovnosti, mezi další taková jména patří například *Helsinky* (*Helsinki*) a *Syrakusy* (*Syracusa*), v češtině tato jména chápeme jako plurálová, ale v původním jazyce jsou singulárová. Zdvojené souhlásky a samohlásky mají různou úpravu. Souhlásky bývají většinou upraveny podle výslovnosti, např. ve jménu *Akkra* (*Acra*). Méně frekventovaná jména zůstávají však v původní podobě: *Haag*, *Naarden*, *Doorn*.²¹

1.6.2. Úpravy hláskové

Tyto úpravy změnily v některých případech původní podobu jména, cizí jméno bylo převzato přímo z původního jazyka nebo z jiného, např. latiny. Do počestěného souboru jmen můžeme zařadit nejčastěji jména velkých a důležitých světových center, např. *Paříž* (*Paris*), *Londýn* (*London*), *Benátky* (*Venezia*), *Vídeň* (*Wien*), *Milán* (*Milano*).²²

²⁰ Pokorná, 1979, s. 225.

²¹ Pokorná, 1979, s. 226.

²² Pokorná, 1979, s. 226.

1.6.3. Úpravy tvaroslovné

Úpravy tvaroslovné se týkají nejčastěji jmen řek, jež jsou upravena tak, aby se mohla skloňovat podle vzoru „žena“. Tvaroslovně upravena byla pouze některá zakončení francouzských řek, a to *Seina* (*Seine*), *Rhône* (*Rhône*)²³

1.6.4. Překlady

Dalším prostředkem adaptace jsou překlady celých jmen nebo pouze jejich částí, mezi nejznámější přeložené podoby patří *Nizozemí* (*Nederlanden*), *Brémy* (*Bremen*), *Bělehrad* (*Beograd*).²⁴

V této kapitole jsem se snažila ukázat rozmanitost podob cizích zeměpisných jmen v češtině. Mezi nejčastější úpravy zeměpisných jmen patří úpravy pravopisné a tvaroslovné. Podoby některých jmen, které vznikly hláskovou adaptací či překladem, jsou v dnešní době již na ústupu. Na příkladech, jež jsem citovala, můžeme pozorovat, že úpravy se týkají pouze několika jmen určitého typu, jsou výsledkem částečných úprav, které probíhaly desítky či stovky let, a proto jsou tak mnohotvárné.

1.7. České podoby místních jmen z vybraných oblastí

Ve své teoretické části bych se dále zaměřila a blíže specifikovala české podoby německých a polských místních jmen.

1.7.1. České podoby místních jmen z německé jazykové oblasti

Exonyma můžeme podle určitých kritérií, jak jsem se již zmínila v předchozí kapitole Dělení exonym, rozdělit na národní (podle výskytu v jednotlivých jazycích), např. česká – *Videň*, nebo je můžeme rozdělit podle časové platnosti na živá – *Mnichov*, ustupující – *Kremže* a historická – *Svinibrod*.

Petr Laurich se ve své diplomové práci zmiňuje, že:

²³ Pokorná, 1979, s. 226.

²⁴ Pokorná, 1979, s. 226.

„Mezi zkoumanými českými exonymy nacházíme kromě exonym vzniklých na základě německého toponyma i geografická jména převzatá z jiných slovanských jazyků a fungující jako česká exonyma pro toponyma z německé jazykové oblasti.“²⁵

Mnoho českých exonym vzniklo na základě slovanské podoby, a to proto, že geografické území obývaly před Němci slovanské kmeny (do 12. stol.). Slovanský základ mají například exonyma *Drážďany*, *Lipsko* či *Štýrský Hradec*.²⁶

Exonyma, jež vznikla přizpůsobením se německých toponym českému hláskosloví, tvoří největší skupinu českých exonym. Většina německých jmen se foneticky češtině přizpůsobila zcela spontánně, nebyla kodifikována, a tak můžeme nalézt pro jedno německé toponymum několik českých exonym, které se od sebe nepatrnými odchylkami liší. Jako příklad bych zde uvedla české exonymum *Aušpurk*, *Augšpurk* nebo *Augšburk* (*Augsburg*).²⁷

Některá německá toponyma se tvaroslovně přizpůsobila českému jazyku nebo alespoň nahradila německé přípony či koncovky příponou nebo koncovkou českou, např. *Desava* (*Dessau*), *Mosela* (*Mosel*). Další, poměrně menší, skupina českých exonym se od německých jmen liší svou grafickou podobou, například *Hamburk* (*Hamburg*), *Berlín* (*Berlin*), *Lucern* (*Luzern*).²⁸

Tradiční česká jména německých měst můžeme pozorovat u měst, jež se dostala do dějin ještě před II. světovou válkou a v jejím průběhu. Často se o těchto městech mluvilo nebo psalo a díky tomu se vžila jejich tradiční podoba. Mezi taková německá města patří *Postupim*, *Norimberk* a *Mnichov*. Svou tradiční českou podobu si zachovala také častěji frekventovaná místní jména: *Drážďany*, *Videň*, *Lipsko*, nebo jména, která sehrála důležitou roli v českých dějinách (*Kostnice*, *Basilej*). Již u zmíněných jmen *Postupim*, *Norimberk* a *Mnichov* můžeme pozorovat rozklad exonym, používání tradičních podob těchto místních jmen se omezuje na historický kontext, např. Postupimská dohoda, norimberský

²⁵ Laurich, 1989, s. 138.

²⁶ Laurich, 1989, s. 138.

²⁷ Laurich, 1989, s. 139.

²⁸ Laurich, 1989, s. 139.

soud, ale Nürnberský okruh. Sportovní novináři mají významný podíl na popularizování a zavádění cizích místních jmen, např. sportovní zpravodajství LD dne 17. 9. 1981 - ve výsledcích evropských pohárových soutěží v kopané se uvádí FC Curych (nikoli Zürich).²⁹

1.7.2. České podoby polských místních jmen

U exonym polských místních jmen můžeme pozorovat změnu h > g. Například *Halič/Galicja*, *Hnězdno/Gniezno*, *Hlivice/Gliwice* atd. Mezi další tradiční česká jména můžeme zařadit *Štětín/Szczecin*, *Těšín/Cieszyn*, *Gdyně/Gdynia* a *Vratislav/Wrocław*.³⁰

1.8. Historicky doložená exonyma

1.8.1. Exonyma v českých spisech J. A. Komenského

Cizí zeměpisná jména byla přejímána od nejstarších dob, jak již bylo zmíněno. Časově můžeme období zařadit do dob raného středověku. Nejstarší exonyma se k nám dostávala prostřednictvím bible, ale vyskytovala se také v literárních památkách, v zeměpisných slovnících, v učebnicích a v kartografických dílech. Česká exonyma pocházející z doby středověku a novověku bývají často orientována převážně na střední, jižní a západní Evropu, a to proto, že do těchto oblastí se nejvíce orientoval nejen politický zájem českého prostředí, ale také kulturní styky.

Marie Janečková čerpala cizí zeměpisná jména z Komenského českých spisů, které obsahují slovník česko-německý vydaný v Německu. Jan Amos Komenský byl donucen neblahými politickými poměry po roce 1620 k exilu. Často měnil místo pobytu, žil v Polsku, Holandsku, Uhrách a krátce také pobýval v Anglii, Německu a Švédsku. Cestoval po různých místech Evropy a to se také

²⁹ Prokop, 1982, s. 50.

³⁰ Forstinger, 1980, s. 253.

promítlo do jeho slovní zásoby. Jeho spisy tak obsahují množství cizích zeměpisných jmen, a to i exonym.³¹

České spisy se nevztahují pouze k dějinám nového věku (16. a 17. stol.), k době, v níž J. A. Komenský žil, vztahují se také k středověkým dějinám Evropy (do konce 15. století) a k dějinám starověku (po zánik Římské říše). Soubor zeměpisných jmen zahrnuje názvy cizích pevnin, názvy zemí, historických území, států, krajin. Méně často se objevují jména pomístní. Zpočátku měla na přejímání vliv latina, později byla podoba přejímaného jména z jazyka příslušné země ovlivněna cizí výslovností.³²

U Komenského můžeme pozorovat pravopisnou neustálenost, jež se projevuje v přepisu různých hlásek. Exonyma s původním -s- píše Komenský se -z- nebo užije oba tvary: *Asie/Azie*. Nejstarší exonyma užitá Komenským se váží k bibli. Mnoho exonym označuje města a osady, známe z Palestiny Starého a Nového zákona, např.: *Betlém* (*Bethlehem*, vesnice 7 km jižně od Jeruzaléma, místo narození Ježíše Krista).³³

Další skupina exonym, jež se ve spisech objevuje, se vztahuje k Malé Asii, Makedonii, Řecku a k další bližším i odlehlým oblastem Blízkého východu. Do této skupiny patří křesťanské obce zmiňované v Novém zákoně: *Antiochie pisidická* (město v římské provincii Pisidie), *Smyrna* (řecká kolonie) a *Efez* (řec. *Exesos*, město na pobřeží Malé Asie).³⁴

U Komenského najdeme však také novější exonyma vztahující se převážně k západní, střední a jižní Evropě. Vedle názvů tehdejších územních celků nalezneme především názvy měst. Grafická podoba názvů měst často kopíruje výslovnost, jež je typická pro jazyk příslušné země (*Štrasburk*, *Inšpruk*, *Marpurk*), v některých případech mohou být také zachyceny dvě výslovnostní varianty *Amsterdam/Amsterodam*, *Curych/Cyrich*. Komenský nepoužil ve svých spisech exonym *Norimberk* a *Tubinky*, a to byl již ze staré češtiny znám tvar *Normberk*.

³¹ Janečková, 2000, s. 175-176.

³² Janečková, 2000, s. 176.

³³ Janečková, 2000, s. 178.

³⁴ Janečková, 2000, s. 179.

Nepoužil také exonyma *Cařihrad*, nýbrž *Konstantinopol/Konstantinopole*. Jako starobylá exonyma nalezneme v jeho českých pracích *Lešno*, *Lipsko*, *Mediolán*, *Drážďany* (ze slovan. *Dręzgane*), *Krakov*, *Královec* (*‘Königsberg’*), *Moskva*, *Paříž*, *Ráb* (*‘Györ’*), *Videň*, *Vratislav*.³⁵

1.8.2. Biblická toponyma pomístních jmen vzniklá z českých exonym

Mezi nejstarší česká exonyma pomístních jmen v Čechách zařazujeme česká exonyma pro zeměpisná jména z bible. Naši předkové získávali znalosti o cizích zemích z bible. Biblická exonyma pro zeměpisná jména z bible se vyznačují tím, že uchovávají různé podoby počestění, na většinu z nich existuje více dokladů.

Například jméno jihočeské vyvýšeniny *Tábor*. Toto jméno je českým exonymem, které se stalo pomístním jménem. Vyvýšenina dostala jméno roku 1419, dali jí jméno „*Husitští kněží podle biblické hory Thabor u Nazaretu v Palestině*“.³⁶

Na hoře Tábor si roku 1420 lid (ze Sezimova Ústí, které bylo vypáleno) založil novou husitskou obec, jež se jmenovala *Hradiště hory Tábor*. Tato obec, která se proslavila v husitských dobách, se začala nazývat jen *Tábor*. Již z roku 1438 máme doklad na znění jména pouze v podobě *Tábor*.³⁷

Na české exonymum Jordán nalezneme v pomístních jménech 140 dokladů. Tábořský rybník není však jediný, jenž nese název *Jordán*, v Čechách máme i další rybníky s tímto jménem: v Krušovicích na Rakovnicku, v Hluboké u Borovan, v Dřínově na Slánsku atd. Některé rybníky mají také zdrobnělé jméno *Jordánek* (na Rokycansku). Toto jméno má také několik potoků a studánek, dále nese tento název větší počet polí, luk a kopců.³⁸

³⁵ Janečková, 2000, s. 180.

³⁶ Lutterer, Majtán, Šrámek, 1982, s. 225.

³⁷ Olivová-Nezbedová, 1999, s. 17.

³⁸ Olivová-Nezbedová, 1999, s. 18.

Velmi hojně se vyskytuje v pomístních jménech i české exonymum *Babylon*, které má 57 dokladů. Je to označení pro semitské *Bab-ili*³⁹, což bylo pojmenování pro hlavní město starověké Babylonie. Z bible nám může být známo například babylonské zajetí Židů, babylonské zmatení jazyků či stavba babylonské věže. V Čechách mají jméno *Babylon/Babylón* lesy, kopce, hory, pozemky, nalezneme také ves *Babylon* u Domažlic (doklady z roku 1587). Olivová-Nezbedová se domnívá, že v místních jménech jde o metaforické pojmenování, protože ve většině případů se jedná o pojmenování vyvýšenin a pozemků na nich ležících, podmětem pojmenování bylo zřejmě přirovnání k vysoké babylonské věži.⁴⁰

Mezi další pomístní jména můžeme zařadit české exonymum pro rodiště Ježíše *Betlém, Betlem* (29 případů), hebrejsky zvané *Bethlehem*. Název města, v němž Ježíš žil do 30. Roku, nese české exonymum *Nazaret*, název pochází z arabského názvu *en Nasíra*⁴¹. Třikrát nalezneme pomístními jmény doložen biblický název *Cedron*. *Cedron* je české exonymum pro potok *Kidron/Kídrón* u Jeruzaléma.⁴²

Z článku autorky Olivové-Nezbedové vyplývá, že českými exonymy, jež se vyskytují v bibli, se pojmenovávaly neobydlené objekty na českém území. Pomístní jména vzniklá z českých exonym pro biblická zeměpisná jména jsou metaforickými pojmenováními. U pomístních jmen, která vznikla z českého exonyma *Kalvárie*, můžeme hovořit v některých případech i o metonymickém pojmenování. V pomístních jménech můžeme v některých případech pozorovat uchovanou starší podobu českého eponyma, například název *Jordaň*.⁴³

1.9. Užívání a znalost exonym

Užívání exonym vyvolává v ojedinělých případech negativní asociace, jež bývají v souvislosti s postoji obyvatel země, v níž pojmenovaný objekt leží. Tento

³⁹ Ottův slovník naučný III in Olivová-Nezbedová, 1999, s. 20.

⁴⁰ Olivová-Nezbedová, 1999, s. 21.

⁴¹ Ottův slovník naučný in Olivová-Nezbedová, 1999, s. 22.

⁴² Olivová-Nezbedová, 1999, s. 23.

⁴³ Olivová-Nezbedová, 1999, s. 24.

problém se nejčastěji týká exonym z bývalých evropských kolonií v Africe a v Asii. Toponyma z těchto území se prostřednictvím jazyka kolonizátorů (francouzština, angličtina, španělština) mezinárodně rozšířila. Znalost exonym patří však ke kulturnímu povědomí a poukazuje na jistou úroveň vzdělání. Rozhodně není na škodu zapamatovat si například jméno italského města Venezia, které německy zní *Venedig*, anglicky *Venice*, francouzsky *Venise* a česky *Benátky*. Snaha přejímat exonyma beze změn může vést ke změnám zažitých a historicky vzniklých exonym. Může vést také k jejich vytěsnění ze slovní zásoby, a tím by mohlo dojít ke snížení kulturní úrovně národa.⁴⁴

V kartografických dílech upřednostňuje Česká republika endonyma, v některých případech jsou uváděna také exonyma. Podmínkou pro jejich užití je doporučení konferencí OSN o standardizaci geografického názvosloví, na mapách se objevují v závorce za endonymy.⁴⁵

1.10. Exonyma v dnešní češtině

Počesťování cizích zeměpisných jmen, které bylo typické pro konec 19. století a počátek 20. století, se po druhé světové válce, vlivem jiné politické orientace státu, nerozvinulo. Po roce 1989 se česká exonyma stala, během nově vznikajících politických a hospodářských styků, ve své orientační jednoznačnosti překážkou. V dnešní době se již vůbec nevyskytují jména typu: *Nový York* (*New York*), *Celovec* (*Klagenfurt*) a mnoho dalších jmen. Jména, pro starší generaci v dnešní době ještě zcela běžná, jsou ovšem na ústupu, například *Cáchy*, *Trevír* nebo *Štýrský Hradec*. Historická česká exonyma, která jsou charakteristická pro místa nacházející se v příhraničních oblastech sousedního Německa, Rakouska a částečně Polska, z užití mizí. Jména měst z těchto příhraničních oblastí byla ve většině případů přejímána v oficiální podobě z map. Naopak se uchovala valná část exonym nacházející se na území podél hranice s bývalou NDR, exonyma

⁴⁴ Harvalík, 1998, s. 121.

⁴⁵ Harvalík, 1998, s. 123.

Drážďany, Budyšín, Cvikov, a Žitava se v dnešní komunikaci vyskytují poměrně často.⁴⁶

Užívání exonym je zcela individuální, závisí na věku, na kulturní orientaci a na úrovni vzdělání. Vliv na vytlačování českých exonym mají také cestovní kanceláře. Například zájezdy do *Štýrska* či *Řezna* inzerují svůj cíl jako *Graz* či *Regensburg*. Česká republika dodržuje mezinárodní normu schválenou příslušnou komisí OSN. Proto se na směrových značkách objevují jména typu *Dresden, Bautzen, Passau, Chemnitz, Wien, Linz...*, a nikoli *Drážďany, Budyšín, Pasov, Saská Kamenice, Vídeň, Linec*. Pro cizince by mohla být česká exonyma dezorientující.⁴⁷

⁴⁶ Šrámek, 1997, s. 283.

⁴⁷ Šrámek, 1997, s. 283.

2. Praktická část

V praktické části jsem se věnovala průzkumu, jenž se týkal užívání podob zeměpisných jmen. Mým úkolem bylo zjistit, zda se v naší společnosti používá více oficiální podoba zeměpisného jména, či podoba počeštěná. Jestli jsou více frekventovaná exonyma neboli domácí podoby cizích toponym, která leží za hranicemi domácího území, nebo naopak jsou-li více používaná endonyma: původní podoby cizích toponym. Ke svému průzkumu jsem zvolila určitý počet vybraných jmen evropských měst nacházejících se zejména na rakouském, německém a italském území. Snažila jsem se volit více frekventovaná a známá jména, výjimku tvoří pouze několik jmen z polské oblasti, jež jsou méně frekventovaná. Veškerá jména pro svůj výzkum jsem čerpala z Indexu českých exonym, na němž pracoval R. Šrámek a kolektiv⁴⁸:

Janov/Genova, Milán/Milano, Turín/Torino, Benátky/Venezia, Neapol/Napoli, Florencie/Firenze, Lipsko/Leipzig, Žitava/Zittau, Cáchy/Aachen, Mnichov/München, Drážďany/Dresden, Špandava/Spandau, Budyšín/Bautzen, Míšeň/Meissen, Chotěbuz/Cottbus, Žořelec/Görlitz, Cvikov/Zwickau, Mohuč/Mainz, Řezno/Regensburg, Pasov/Passau, Norimberk/Nürnberg, Budyšín/Bautzen, Cáhlov/Freistadt, Kremže/Krems, Linec/Linz, Ličov/Litschau, Celovec/Klagenfurt, Štýrský Hradec/Graz, Solnohrad/Salzburg, Vídeň/Wien, Břežnice/Bregenz, Lehnice/Legnica, Hnězdno/Gnieszno, Vratislav/Wrocław, Těšín/Cieszyn.

Ke svému výzkumu jsem zvolila národní exonyma, charakteristická pro jeden jediný jazyk, dále živá (současná) exonyma, která jsou obecně rozšířena: *Drážďany, Mnichov, Žitava, Lipsko, Norimberk, Řím, Turín, Benátky, Neapol, Florencie, Vídeň, Těšín*, a exonyma ustupující, generačně a teritoriálně podmíněná: *Žořelec, Míšeň, Pasov, Mohuč, Budyšín, Vratislav, Lehnice, Hnězdno, Solnohrad, Štýrský Hradec, Celovec, Cáhlov* a další.

⁴⁸ ŠRÁMEK, R. a kol. *Index českých exonym. Standardizované podoby. Varianty*. Praha: Český úřad zeměměřický a katastrální 2006. ISBN 978-80-86918-64-8.

Z grafického hlediska, zvláště hláskového, lze pozorovat, že tato česká exonyma vycházejí z původní cizojazyčné formy, ale v dnešní době se od původní formy již zcela odlišují. Většina vybraných jmen vznikala hláskovou úpravou, například *Neapol/Napoli*, název *Benátky* je česká domácí podoba místního jména *Venezia*, jenž byl do češtiny přejat prostřednictvím slovinského *Benetke*, dále *Florence/Firenze*, *Milán/Milano*, *Vídeň/Wien* a další. Některým adaptovaným jménům, zvláště z německé oblasti, konkurují podoby, jež se užívají na území, v němž se jmenovaný objekt nachází: *Budyšín (Bautzen)*, *Chotěbuz (Cottbus)*, *Zhořelec (Görlitz)*.

Některá německá jména ukončena na *-burg* nebo *-berg* jsou upravena podle výslovnosti v původním jazyce (*Salcburk*, *Norimberk*), ale v původní podobě zůstává například *Regensburg*, zakončení se neupravilo nejspíš proto, že existuje počestěná podoba *Řezno*.

Potřebné informace jsem zjišťovala pomocí dotazníků, Českého národního korpusu a archivu ČRo. Dále jsem také kontaktovala šéfa zahraničního vysílání v ČRo1 Davida Koubka, moderátora a dramaturga pořadu *Prima Svět* Jana Kudláčka a také vedoucího zahraniční redakce *Zpravodajství České televize* Martina Řezníčka.

2.1. Metoda dotazníku

Jako první metodu pro sběr informací jsem zvolila metodu dotazníku. Otázky se týkaly užívání podob zeměpisného jména (domácí podoba x oficiální název), nejednalo se o vědomostní znalosti.

Do dotazníku jsem vybrala jak více frekventovaná, tak i méně vyskytující se podoby vybraných evropských měst. Zaměřila jsem se na vybraná rakouská, německá, italská a polská města: *Janov/Genova*, *Milán/Milano*, *Turín/Torino*, *Benátky/Venezia*, *Lipsko/Leipzig*, *Žitava/Zittau*, *Cáchy/Aachen*, *Mnichov/München*, *Drážďany/Dresden*, *Zhořelec/Görlitz*, *Cvikov/Zwickau*, *Mohuč/Mainz*, *Řezno/Regensburg*, *Pasov/Passau*, *Norimberk/Nürnberg*, *Budyšín/Bautzen*, *Cáhlov/Freistadt*, *Kremže/Krems*, *Linec/Linz*,

Celovec/Klagenfurt, Štýrský Hradec/Graz, Vídeň/Wien, Solnohrad/Salzburg, Břežnice/Bregenz, Lehnice/Legnica, Vratislav/Wrocław, Těšín/Ciezsyn.

Svůj průzkum jsem uspořádala z větší části ve společnosti ŠKODA AUTO, a. s., v Mladé Boleslavi, menší část respondentů se skládala ze studentů Technické univerzity v Liberci.

Kompletní výsledky, všechna města a absolutní počty jsem uvedla v přehledné tabulce:

Počestěná podoba / oficiální název	Znám oficiální název a používám ho	Znám oficiální název, ale používám počestěnou podobu	Neznám počestěnou podobu	Neznám oficiální název
Janov/Genova	56	110	36	60
Milán/Milano	106	104	0	0
Turín/Torino	74	130	0	23
Benátky/Venezia	39	146	0	42
Lipsko/Leipzig	58	146	0	19
Žitava/Zittau	52	154	0	36
Cáchy/Aachen	84	50	76	80
Mnichov/München	72	156	0	0
Drážďany/Dresden	86	146	0	0
Zhořelec/Görlitz	86	54	88	70
Cvikov/Zwickau	118	90	40	23
Budyšin/Bautzen	90	62	82	58
Mohuč/Mainz	68	60	100	74
Řezno/Regensburg	104	46	84	64
Pasov/Passau	78	116	27	40
Norimberk/Nürnberg	68	142	0	36
Solnohrad/Salzburg	130	42	59	36
Cáhlov/Freistadt	60	23	134	104
Kremže/Krems	56	52	86	96
Linec/Linz	108	88	25	42
Celovec/Klagenfurt	84	23	122	76
Štýrský Hradec/Graz	96	58	58	52
Vídeň/Wien	70	112	0	0
Břežnice/Bregenz	40	19	122	110
Lehnice/Legnica	44	48	110	106
Vratislav/Wrocław	128	82	40	13
Těšín/Cieszyn	39	118	0	74

Tabulka č. 1.: Kompletní výsledky dotazníků

2.1.1. Charakteristika respondentů

Protože převažovala poměrně větší část respondentů ze společnosti ŠKODA AUTO, a. s., můžu říci, že výsledky jsou tím velmi ovlivněny a zkresleny. Většina pracovníků společnosti komunikuje v rámci koncernu VW se zahraničními kolegy a účastní se služebních cest právě do německých, rakouských a italských měst. Proto můžeme pozorovat u měst *Milano, Torino, Dresden, Zwickau, Mainz, Regensburg, Passau, Bautzen, Salzburg, Linz* a *Klagenfurt* poměrně vysoké počty hlasů u používání oficiální podoby. Většina zaměstnanců zaškrtovala v dotazníku více variant, zejména *znám oficiální název a používám ho* a *znám oficiální název, ale používám počeštěnou podobu*, rozhodujícím impulsem se stává pro respondenta situace, v níž se nachází. Dalo by se mluvit o tzv. profesní mluvě, jež vzniká mezi příslušníky určitého zaměstnání, kteří při práci používají termíny zejména kvůli jednoznačnosti v daném pracovním prostředí.

Mezi nejfrekventovanější počeštěné podoby patří italská města *Turín* a *Benátky*, německá města *Lipsko, Žitava, Mnichov, Drážďany, Pasov, Norimberk*, rakouské město *Vídeň* či polské město *Těšín*. Tyto podoby používají respondenti častěji než jejich oficiální názvy. Naopak tomu bylo u italského města *Milano*, německých měst *Aachen, Görlitz, Zwickau, Mainz, Regensburg, Bautzen*, rakouských měst *Salzburg, Freistadt, Krems, Linz, Graz* a polského města *Wrocław*, u nichž převažuje oficiální název nad počeštěnou podobou.

Mezi jména, u kterých převažuje neznalost oficiálního názvu i počeštěné podoby, patří město *Lehnice/Legnica*, jež se nachází v jihozápadním Polsku a leží přibližně 60 km od *Vratislavi*, rakouské město *Břežnice/Bregenz*, hlavní město spolkové země Vorarlberska, *Celovec/Klagenfurt*, hlavní město rakouské spolkové země Korutany a další rakouské město *Cáhlov/Freistadt*, ležící v okrese blízko českých hranic v Horním Rakousku. Je zřejmé, že tyto názvy měst patří mezi méně frekventované a nepoužívané. Pokud jsou již zmíněna, tak pod oficiálním názvem, neboť více lidí nezná počeštěnou podobu.

U italského města *Milán/Milano*, německých měst *Mnichov/München*, *Drážďany/Dresden* a rakouského města *Vídeň/Wien* znají všichni respondenti naopak obě podoby.

Celkem jsem získala 165 vyplněných dotazníků. Metody dotazníku se zúčastnilo 165 respondentů, z toho 98 mužů a 67 žen.

Nejvyšší počet respondentů (55) se pohyboval v rozmezí věku 35-49 let a těsně za touto skupinou následovala skupina respondentů ve věku 20-34 let s celkovým počtem 54. Naopak nejnižší zastoupení respondentů bylo ve věku nad 70 let.

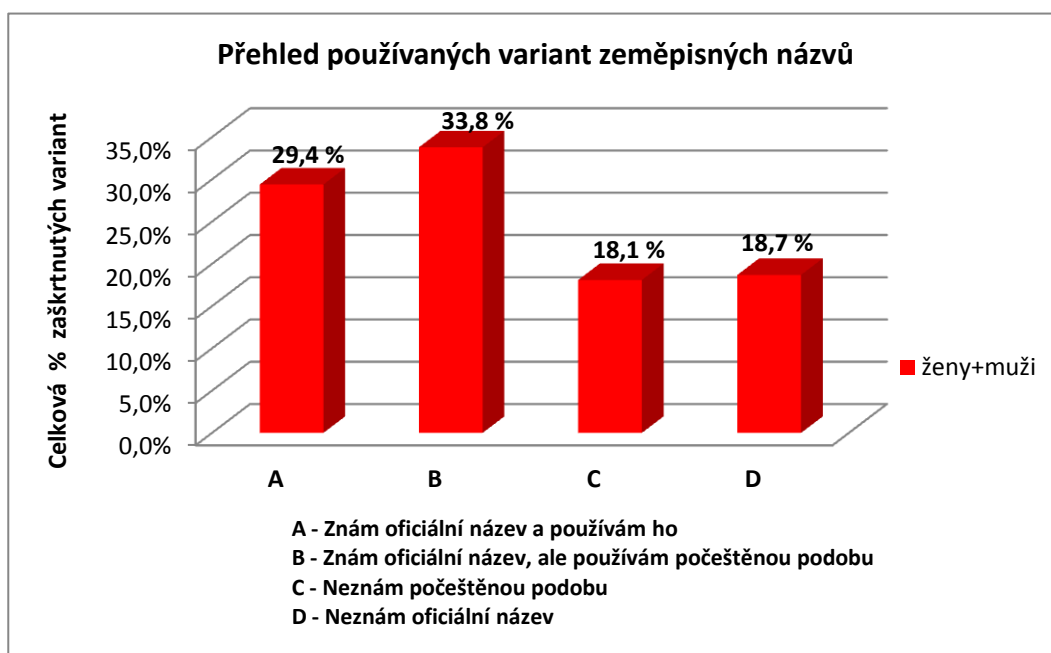
věk	muži	ženy
do 20 let	21	9
20-34 let	32	22
35-49 let	29	26
50-70 let	13	9
nad 70 let	3	1

Tabulka č. 2.: Věková struktura respondentů

Vzdělanost je u respondentů zastoupena rozdílně. S nejvyšším počtem se na prvním místě umístila skupina se středoškolským vzděláním v počtu 85 respondentů. Na druhém místě skončila skupina s vysokoškolským vzděláním se 76 respondenty a základní vzdělání mají pouze 4 respondenti.

2.1.2. Vyhodnocení dotazníků

Většina respondentů zná oficiální název zeměpisného jména, ale i přesto používá počeštěnou podobu, a to 33,8 % z celkového počtu respondentů. Necelých třicet procent - 29,4 % zná oficiální název a používá ho. S 18,7 % se umístila skupina respondentů, která nezná oficiální název a s počtem nejméně hlasů se umístila skupina, jež nezná počeštěnou podobu (18,1 %).

Graf č. 1.: Přehled používaných variant zeměpisných názvů

Za zajímavost můžeme považovat to, že výběr jmen byl ovlivněn strukturou respondentů. U mužů, kteří jsou většinou zaměstnanci ŠKODA AUTO, a. s., se na prvních pěti místech, co se znalostního užívání podob zeměpisného jména týče, objevila zeměpisná jména typu: *Benátky*, *Lipsko*, *Mnichov*, *Drážďany*, *Vídeň*. Jak můžeme pozorovat u Tabulky č. 3., více mužů sice zná oficiální název, přesto však používá počestěný výraz – 455 celkových hlasů. Zbylých 231 mužských hlasů zná oficiální název a také ho používá.

Mužská populace	Benátky	Lipsko	Mnichov	Drážďany	Vídeň
Znáám oficiál. název a používám ho	39 hlasů	39 hlasů	47 hlasů	55 hlasů	51 hlasů
Znáám oficiál. název, ale používám počestěnou podobu	91 hlasů	91 hlasů	95 hlasů	91 hlasů	87 hlasů
Neznám počestěnou podobu	0 hlasů	0 hlasů	0 hlasů	0 hlasů	0 hlasů
Neznám oficiální název	23 hlasů	0 hlasů	0 hlasů	0 hlasů	0 hlasů

Tabulka č. 3.: mužské nejfrekventovanější názvy

U žen, jež byly ve větší míře studentky, se na prvních pěti místech, co se znalostního užívání podob zeměpisného jména týče, objevila města, jako jsou *Žitava*, *Mnichov*, *Pasov*, *Norimberk*, *Vídeň*. Ženy používají oficiální název těchto měst v součtu 113 hlasů a v 287 případech používají počeštěnou podobu jména, i když oficiální název znají.

Ženská populace	Žitava	Mnichov	Pasov	Norimberk	Vídeň
Znám oficiál. název a používám ho	13 hlasů	25 hlasů	31 hlasů	25 hlasů	19 hlasů
Znám oficiál. název, ale používám počeštěnou podobu	67 hlasů	61 hlasů	49 hlasů	55 hlasů	55 hlasů
Neznám počeštěnou podobu	0 hlasů	0 hlasů	0 hlasů	0 hlasů	0 hlasů
Neznám oficiální název	13 hlasů	0 hlasů	13 hlasů	13 hlasů	0 hlasů

Tabulka č. 4.: ženské nejjfrekventovanější názvy

Jak můžeme pozorovat, většina respondentů používá počeštěný název zeměpisného jména, i když oficiální název zná. Je zřejmé, že mnoho respondentů používá obě podoby zeměpisných jmen, ačkoliv se stala preferovanější podobou česká verze jmen. Nemůžeme říci, že by existovala jednotná norma, podle níž se lidé při výběru názvů řídí. Můžeme pozorovat, že užívání exonym je zcela individuální, může záviset na věku, pohlaví, profesi či vzdělání.

2.2. Český národní korpus

Jako druhou metodu pro sběr informací jsem zvolila Český národní korpus, což je soubor elektronických textů. Pracuje na něm Ústav Českého národního korpusu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Zvolila jsem ho ke svému jazykovému výzkumu, vyhledávala jsem vybraná jména evropských měst, a to jak oficiální název, tak i počeštěnou podobu, a zjišťovala jsem jejich frekvenci.

Pracovala jsem s korpusem SYN⁴⁹ obsahující 1 300 milionů slov. Zaměřila jsem se na evropská města převážně z rakouské, německé a italské oblasti a na polské město *Wrocław*. Názvy jsem čerpala z Indexu českých exonym: *Janov/Genova*, *Neapol/Napoli*, *Benátky/Venezia*, *Florence/Firenze*, *Lipsko/Leipzig*, *Žitava/Zittau*, *Mnichov/München*, *Drážďany/Dresden*, *Zhořelec/Görlitz*, *Cvikov/Zwickau*, *Řezno/Regensburg*, *Pasov/Passau*, *Norimberk/Nürnberg*, *Budyšín/Bautzen*, *Špandava/Spandau*, *Chotěbuz/Cottbus*, *Míšeň/Meissen*, *Mohuč/Mainz*, *Kremže/Krems*, *Linec/Linz*, *Celovec/Klagenfurt*, *Štýrský Hradec/Graz*, *Solnohrad/Salzburg*, *Ličov/Litschau*, *Vratislav/Wrocław*.

Zaměřila jsem se na lemmata těchto názvů: *Genova/Janov*, *Firenze/Florence*, *Napoli/Neapol*, *Venezia/Benátky*, *München/Mnichov*, *Bautzen/Budyšín*, *Görlitz/Zhořelec*, *Zwickau/Cvikov*, *Regensburg/Řezno*, *Passau/Pasov*, *Nürnberg/Norimberk*, *Cottbus/Chotěbuz*, *Mainz/Mohuč*, *Spandau/Špandava*, *Leipzig/Lipsko*, *Krems/Kremže*, *Litschau/Ličov*, *Salzburg/Solnohrad*, *Linz/Linec*, *Klagenfurt/Celovec*, *Wrocław/Vratislav*, u většiny těchto jmen jsem zjišťovala jejich nejčastější pády použití.

Je nutné dodat, že některá endonyma nejsou označována, není jim přiřazena lexikální a gramatická informace, u měst typu *Žitava/Zittau*, *Drážďany/Dresden*, *Míšeň/Meissen* se pod lemma tvořené exonymem řadí také výskyty endonym. Je pravděpodobné, že se to týká převážně toponym, jež jsou nesklonná, u sklonných toponym mají české koncovky svoje lemma, nesklonná toponyma mají jen jedno. Mnohá endonyma je proto nutné hledat jako izolované jednotky, protože nepodléhají značkování. Jako izolované jednotky jsem hledala již zmíněná toponyma *Zittau*, *Dresden*, *Meissen* a *Graz*.

Problém nastal u polského města *Wrocław/Vratislav*, kde počestěný název *Vratislav* byl homonymním s antroponymem *Vratislav*. Hledala jsem proto izolovaný tvar (*Wrocław/Vratislavi*). U exonym *Chotěbuz* a *Cvikov* nastal podobný problém. Tato exonyma jsou homonymní s městy nacházejícími se na území České republiky, Chotěbuz v okrese Karviná a Cvikov u Nového Boru.

⁴⁹ Český národní korpus – SYN. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Cit. 28. 05. 2012, dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>.

Údaje o exonymech *Cvikov*, *Chotěbuz* a *Vratislav* nejsou kvůli homonymii relevantní a vzhledem k počtu výskytů jsem je dále detailně nezkoumala. Kompletní výsledky jsou znázorněny v následující tabulce⁵⁰:

⁵⁰ *Český národní korpus – SYN*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Cit. 28. 05. 2012, dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>.

<u>Města</u>	<u>Oficiální název</u>	<u>Počestěná podoba</u>
Genova/Janov	46	11 479
Firenze/Florence	100	5 268
Napoli/Neapol	220	5 127
Venezia/Benátky	343	29 382
Zittau/Žitava	257	2 518
München/Mnichov	369	39 608
Bautzen/Budyšín	335	637
Dresden/Drážďany	378	11 340
Görlitz/Zhořelec	460	384
Zwickau/Cvikov	630	x
Leipzig/Lipsko	303	6 647
Regensburg/Řezno	1 334	1 367
Passau/Pasov	286	2 355
Nürnberg/Norimberk	158	10 457
Cottbus/Chotěbuz	495	x
Mainz/Mohuč	261	875
Spandau/Špandava	138	90
Meissen/Míšeň	37	162
Salzburg/Solnohrad	799	71
Krems/Kremže	351	177
Litschau/Ličov	99	52
Linz/Linec	723	7 030
Graz/Štýrský Hradec	1 583	1 123
Klagenfurt/Celovec	1 317	51
Wrocław/Vratislav	558	x

Tabulka 5: Kompletní výskyty v ČNK

Z tabulky můžeme na první pohled rozpoznat, že převládala převážně počestěná podoba měst až na výjimky: *Görlitz*, *Spandau*, *Graz*, *Krems*, *Salzburg*, *Klagenfurt* a *Litschau*, kde naopak dominuje oficiální název. Některé podoby měst byly ovšem velmi vyrovnané: například *Regensburg/Řezno*. Mezi nejfrekventovanější pády, v nichž se toponyma vyskytují, patří 6. a 1. pád.

Toponyma jsem rozdělila do podkapitol podle států: německá, italská a rakouská města a polská Wrocław.

2.2.1. Německá města

Exonymum *Pasov* se vyskytuje 2 355krát, nejvíce v 6. pádě: 910krát, 2. pádě: 734krát a 1. pádě: 515krát. Zato endonymum *Passau* se objevuje pouze 286krát, v 1. pádě 157krát, 2. pádě 58krát a v 6. pádě 41krát, a to nejvíce v novinách Mladá fronta DNES, Lidové noviny a Hospodářské noviny.

Neoznačované jméno *Dresden* se v korpusu vyskytuje 378krát s dominujícím prvním pádem. Počestěná podoba *Drážďany* 11 340krát s dominujícím pádem šestým.

Německá oficiální podoba *Leipzig* s počtem 303 výskytů se nejčastěji vyskytovala v publikaci Smileyho lidé s dominantním 1. pádem s 257 výskyty. Počestěná podoba *Lipsko* opět převažovala s 6 647 výskyty. Dominantním pádem se stal pád 6. s 3 266 výskyty, dále následoval 1. pád s 1 499 výskyty a těsně za ním 2. pád s 1 469 výskyty.

S 39 608 záznamy převažovala počestěná podoba *Mnichov* nad oficiálním názvem *München* s 369 záznamy. Nejfrekventovanějším pádem byl pád 6. – 14 420 záznamů, následoval pád 1. – 14 175 záznamů a poté 2. pád s 7 405 záznamy.

Žitava se v korpusu vyskytovala s 2 518 záznamy (2. pád 1 062krát, 6. pád 648krát a 1. pád 417krát), podoba *Zittau* se v korpusu nacházela pouze 297krát, a to převážně v novinách Mladá fronta DNES a Hospodářské noviny.

Počestěná podoba *Míšeň* se v korpusu nacházela 162krát nejvíce v publikaci Ekumenický katechismus a v novinách Mladá fronta DNES, oficiální název *Meissen* se vyskytoval 37krát.

Exonymum *Cvikov* je homonymní s českým Cvikovem u Nového Boru. Srovnání s oficiálním názvem je tudíž irelevantní, a proto jsem se zaměřila na německou podobu *Zwickau*, jež se vyskytovala s 630 výskyty. Nejfrekventovanějším pádem byl pád 6. v 224 případech, dále pád 1. v 176 případech a pád 2. v 168 případech.

Oficiální název *Mainz* se objevil s 261 výskyty (1. pád 125 nálezů, 6. pád 71 nálezů, 2. pád 35 nálezů), naproti tomu počestěný název *Mohuč*, vzniklý hláskovou přeměnou oficiálního názvu, se vygeneroval s 875 výskyty převážně v časopisu Lidé a Země. V 6. pádě se vyskytuje 373krát, v 1. pádě 221krát a ve 2. pádě 184krát.

S 10 457 výskyty a nejdominantnějším 6. pádem s 3 569 záznamy se objevuje v korpusu exonymum *Norimberk*, dalšími preferovanými pády jsou: pád 1. s 2 851 výskyty a pád 2. s 1 599 výskyty. Oproti tomu *Nürnberg* se vyskytuje pouze 158krát a nejvíce v 1. pádě v počtu 135 výskytů, dále následuje pád 4. s počtem 11 výskytů a pád 2. s počtem 9 výskytů.

Německé město *Regensburg* s 1 334 výskyty bylo nejfrekventovanější v 6. pádě 489krát, dále následoval 2. pád 392krát a na třetím místě byl pád 1 361krát. Počestěná podoba *Řezno* se objevovala v publikacích jako jsou Pověsti o hradech, Život voněl člověčinou, Čech jako poleno, Naše Roveň a v časopisu Umění z roku 1998. Vyskytovala se s 1 367 záznamy, nejvíce v 6. pádě: 524krát, 2. pádě: 401krát a v 1. pádě: 187krát.

Oficiální název *Cottbus* obsahoval 495 záznamů, nejčastěji se tento oficiální název vyskytoval v novinách Sport, Mladá fronta DNES a Lidové noviny (1. pád 186 výskytů, 6. pád 153 výskytů, 2. pád 89 výskytů). Preferovanější je však počestěná podoba, *Chotěbuz*, u níž výsledek není relevantní z důvodu homonymie.

Toponymum *Görlitz* s 460 výskyty (1. pád 244krát, 4. pád 118krát, 6. pád 49krát a 2. pád 37krát) je více frekventované než počestěná podoba *Zhořelec* s 384 výskyty především v pádě 2. (119krát), 6. (také 119krát) a dále 1. pádě (106krát).

Exonymum *Špandava* se nacházelo v korpusu v 90 případech, a to nejvíce v publikaci Definitivní odhalení. U tohoto exonyma převládal 6. pád s 60 výskyty, jenž byl následován pádem 2. s 24 výskyty a pádem 1. s pouhými 2 výskyty. Naopak u *Spandau* byl více preferován pád 2. s 63 záznamy, dále pád 1. s 25 záznamy a 6. pád s 22 záznamy. Podoba *Spandau* se vyskytovala v korpusu 138krát a nejvíce v publikaci Hitlerovy děti.

Německé město *Bautzen* se vyskytovalo s 335 záznamy, v 1. pádě 158krát, v 6. pádě 81krát a ve 2. pádě 72krát. Počestěná podoba *Budyšín* se v korpusu SYN dominovala v 637 případech, a to nejvíce v 2. pádě s 266 výskyty, dále v 6. pádě s 184 výskyty a v 1. pádě s 130 výskyty.

2.2.2. Italská města

Italské město *Genova*, jež se vyskytovalo v korpusu SYN s 46 záznamy, se nacházelo vždy pouze v 1. pádě. Počestěná podoba *Janov* v korpusu převládala s 11 479 záznamy nejvíce v pádě 1. s 4 724 záznamy, dále 6. pádě s 3 177 záznamy a pádě 2. s 2 673 záznamy.

V publikacích *Sbohem armádo*, *Poslední kabriolet* či *Hlava XXII.* byla preferována počestěná podoba *Neapol*, vzniklá hláskovou úpravou z oficiálního názvu (615 nálezů). Preferovaným pádem se stal 6. pád s 1 642 záznamy, dále 2. pád s 1 496 záznamy a 1. pád s 1 374 záznamy. Oficiální název *Napoli* se objevil pouze v 220 případech s frekventovaným 1. pádem.

U exonyma *Benátky* (1. pád – 11 186 záznamů, 6. pád – 8 732 záznamů, 2. pád 6 294 záznamů), které vzniklo hláskovou úpravou z oficiálního názvu *Venezia*, zvítězila právě tato podoba s 29 382 nálezy oproti podobě *Venezia* s 343 nálezy. Oficiální název se objevoval zvláště v publikacích: *Umění italské*

renesance, Itálie, San Marino, Vatikán, Řecké ostrovy, Druhá světová válka, nejfrekventovanějším pádem se stal pád 1. s 322 výskyty.

Poměrně větší rozdíl můžeme pozorovat také u dvojice *Firenze/Florence*. S větším počtem výskytů se objevovala *Florence* (5 268 výskytů s nejpreferovanějším 6. pádem: 1 642 případů), oficiální podoba *Firenze* se vyskytovala pouze v 100 případech.

2.2.3. Rakouská města

Oficiální název *Salzburg* se objevil v 799 případech, počestěná podoba, která vznikla pravopisnou úpravou z oficiálního názvu *Salcburk*, dominovala s 5 978 výskyty. Nejfrekventovanější pád této podoby byl 6. pád s počtem 2 134 výskytů. Méně nálezů se objevilo u podoby *Salzburk* – 295 nálezů. *Solnohrad* byl vygenerován pouze se 71 výskyty. Zato v korpusu SYN 2005 jsem našla ještě méně výskytů - pouhých 6, v korpusu SYN 2010 ještě méně, pouze 4 výskyty.

Oficiální podoba *Klagenfurt* se v korpusu SYN objevovala v 1 317 případech, a to zejména v 6. pádě: 565 výskytů, 1. pádě: 366 výskytů a 2. pádě: 226 výskytů. Počestěná podoba *Celovec* se vyskytovala v 51 případech také s dominantním 6. pádem: 23 výskytů. Objevovala se v publikacích *Vévodkyně* a *kuchařka*, *Patent* zvaný *toleranční* a také v novinách: *Lidové noviny*, *Deníky Bohemia*, *Mladá fronta DNES* a *Hospodářské noviny*.

S 351 záznamy převažoval oficiální název *Krems* nad počestěnou podobou *Kremže* s 177 záznamy. Nejfrekventovanějším pádem byl pád 1. – 139 záznamů, následoval pád 6. – 84 záznamů a poté pád 2. s 80 záznamy. Počestěná podoba se vyskytovala nejvíce v pádě 6. – 76krát, dále v 2. pádě – 47krát a v 1. pádě 29krát, zvláště v *Lidových novinách*, *Mladé frontě DNES* a *Hospodářských novinách*.

Toponymum *Litschau* s 99 nálezy dominovalo nad počestěnou podobou *Ličov* s 52 záznamy s nejfrekventovanějším 6. pádem – 22 záznamů, poté následoval 1. pád - 13 záznamů a 2. pád - 12 záznamů.

Exonymum *Linec* se vyskytuje 7 030krát, nejvíce v 6. pádě: 2 304krát, 2. pádě: 2 051krát a 1. pádě: 1 961krát. Zato endonymum *Linz* se objevuje pouze 723krát, v 1. pádě 489krát, 2. pádě 83krát a v 6. pádě 69krát.

Rakouské město *Graz* se vyskytovalo s 1 583 záznamy, v 1 pádě 755krát, v 6. pádě 446krát a ve 2. pádě 223krát. Počestěná podoba *Štýrský Hradec* se vyskytovala v 1 123 případech nejčastěji v Mladé frontě DNES a Lidových novinách.

2.2.4. Wrocław/Vratislav

Polské město *Wrocław*, jež jsem hledala s českým *l* (*Wroclaw*), se v lemmatu vyskytuje v 1 017 případech. Tvar *Wroclawi* se vyskytuje v korpusu SYN 558krát. Tvar *Vratislavi* se vyskytuje 1 348krát, 834krát v 6. pádě, 488krát v 2. pádě a 22krát ve 3. pádě.

2.2.5. Shrnutí

Za nejvyrovnanější dvojice můžeme považovat *Görlitz/Zhořelec* (460/384), *Regensburg/Řezno* (1 334/1 367), *Spandau/Špandava* (138/90), *Kremže/Krems* (351/177), *Litschau/Ličov* (99/52), *Graz/Štýrský Hradec* (1 583/1 123). V ostatních případech více dominovala pouze jedna podoba jména.

2.3. Mediální sféra: Česká televize, Prima FTV, ČRo1

2.3.1. Česká televize

Na můj dotaz, jenž se týkal používání oficiálního názvu a počeštěné podoby zeměpisného jména, odpovídal vedoucí zahraniční redakce Zpravodajství České televize Martin Řezníček.

Ve Zpravodajství České televize se snaží používat české podoby zeměpisných jmen, nikoliv ovšem bez výjimky. Ve většině případů se snaží řídit územ, většinovým a zažitým používáním konkrétního názvu. Používají *Salzburg*, ale také *Vídeň*, používají *Kaliningrad*, nikoliv *Královec*, používají ale také *Vratislav*, a nikoliv *Wrocław*.

2.3.2. Prima FTV

Za Primu FTV, konkrétně za Prima SVĚT, odpovídal na moji otázku moderátor a dramaturg pořadu Prima Svět Jan Kudláček.

V pořadu Prima SVĚT se snaží postupovat v rámci možností moderně. Nemají stanovená žádná jasná pravidla, podle nichž se řídí, protože názvů je mnoho. Snaží se přistupovat k řešení jednotlivě. Ve většině případů počešťují zažité názvy měst: *Londýn*, *Drážďany*, *Benátky*, *Mnichov* atd. V ostatních případech, pokud se jedná například o minimálně používané názvy, dávají přednost modernímu přístupu. V žádném případě neuvádějí názvy typu *Solnohrad*, *Kralovec* atd., jež považují za archaismy. Jan Kudláček se mi také svěřil, že jako jedni z mála po rozložení ME 2012 ve fotbale používali *Wrocław* místo počeštěného názvu *Vratislav*.

2.3.3. ČRo1

V ČRo1 jsem kontaktovala šéfa zahraničního vysílání Davida Koubka, který mi sdělil, že v zahraniční redakci Českého rozhlasu 1-Radiožurnálu používají obě podoby zeměpisných jmen, nemají vyhraněnou jednotnou normu. Většinou

se řídí radami Oddělení vzdělávání, jež se řídí pravidly ÚJČ a indexem českých exonym.

2.4. Archiv ČRo

Jako další metodu průzkumu jsem zvolila program vyvinutý v rámci projektu Zpřístupnění archivu Českého rozhlasu pro sofistikované vyhledávání, jež realizuje Fakulta mechatroniky, informatiky a mezioborových studií TUL a na kterém se podílí také Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická TUL.

Jedná se o projekt Ministerstva kultury týkající se zpřístupnění archivu Českého rozhlasu, v němž se dají hledat informace uložené v audionahrávkách.

Zvolila jsem města frekventovaná i méně používaná: *Wrocław/Vratislav*, *Graz/Štýrský Hradec*, *Salzburg/Solnohrad*, *Görlitz/Zhořelec*, *Regensburg/Řezno*, *Cottbus/Chotěbuz*, *Passau/Pasov*, jež se objevovala v pořadech Radiožurnálu v letech 2005-2011.

Do programu jsem zadala hledané exonymum/endonymum v příslušném pádě. Program poté zobrazil veškeré výskyty ve vybraném rozhlasovém pořadu. Program také umožňuje přehrát část nalezeného pořadu, ve kterém se město nachází, a tak jsem prováděla namátkovou kontrolu.

U polské dvojice *Wrocław/Vratislav* se *Wrocław* vyskytovala v 1. pádě 29krát. Toponymum *Vratislav* bylo však homonymní s antroponymem, tudíž jsem zadala tvar *Vratislavi*, který se v archivu objevil 122krát a tvar *Wroclawi* 88krát.

Rakouský oficiální název *Graz* se vyskytoval 6krát a tvar *Grazu* 15krát. *Štýrský Hradec* byl vygenerován 5krát, *Štýrského Hradce* 9krát, *Štýrském Hradci* 11krát. Můžeme tu pozorovat vcelku vyrovnané hodnoty.

Naopak tomu bylo u dvojice *Salzburg/Solnohrad*, kde se graficky upravený *Salcburk* vyskytl 55krát a *Solnohrad* pouze 1krát.

U dalšího německého města *Cottbus* se nenašel žádný výskyt, ani u tvaru *Cottbusu*. Dominovala počestěná podoba *Chotěbuz*, která se ovšem v některých případech mísila s českým městem *Chotěbuz* v okrese Karviná, tudíž výsledek není relevantní.

Další počestěný název *Zhořelec* s 21 výskyty dominoval nad oficiálním názvem *Görlitz*, jenž se vyskytoval 11krát.

Oproti tomu u dvojice *Regensburg/Řezno* dominoval *Regensburg* s 2 výskyty a tvar *Regensburgu* s 25 výskyty. *Řezno* se v 1. pádě vyskytovalo pouze 1krát.

Exonymum *Pasov* se stalo frekventovanějším než endonymum *Passau*, jež se nevyskytovalo v archivu ČRo ani jednou.

Jak si můžeme povšimnout, ve většině případů dominují stále exonyma, výjimkou se stává exonymum *Solnohrad*, jež můžeme považovat za ustupující. Ve zpravodajství ČRo používají také více *Regensburg* než *Řezno* a dalo by se říci, že celkem vyrovnanou dvojicí se stalo rakouské město *Graz/Štýrský Hradec*.

3. Závěr

Cílem této práce bylo podat ucelený pohled na česká exonyma vybraných evropských měst. Práce se zaměřovala na toponyma z německé, rakouské, italské a polské oblasti: *Janov/Genova*, *Milán/Milano*, *Turín/Torino*, *Benátky/Venezia*, *Neapol/Napoli*, *Florencie/Firenze*, *Lipsko/Leipzig*, *Žitava/Zittau*, *Cáchy/Aachen*, *Mnichov/München*, *Drážďany/Dresden*, *Špandava/Spandau*, *Budyšín/Bautzen*, *Míšeň/Meissen*, *Chotěbuz/Cottbus*, *Zhořelec/Görlitz*, *Cvikov/Zwickau*, *Mohuč/Mainz*, *Řezno/Regensburg*, *Pasov/Passau*, *Norimberk/Nürnberg*, *Budyšín/Bautzen*, *Cáhlov/Freistadt*, *Solnohrad/Salzburg*, *Kremže/Krems*, *Linec/Linz*, *Ličov/Litschau*, *Celovec/Klagenfurt*, *Štýrský Hradec/Graz*, *Videň/Wien*, *Břežnice/Bregenz*, *Lehnice/Legnica*, *Hnězdno/Gniezno*, *Vratislav/Wrocław*, *Těšín/Cieszyn*.

U metody dotazníku převažovala exonyma *Janov*, *Turín*, *Benátky*, *Lipsko*, *Žitava*, *Mnichov*, *Drážďany*, *Pasov*, *Norimberk*, *Videň*, *Těšín*.

Oficiální názvy převažovaly u měst *Milano*, *Aachen*, *Görlitz*, *Zwickau*, *Mainz*, *Regensburg*, *Bautzen*, *Freistadt*, *Krems*, *Linz*, *Salzburg*, *Klagenfurt*, *Graz*, *Bregenz* a *Wrocław*.

Je nutné podotknout, že tento výzkum probíhal ve větší části ve společnosti ŠKODA AUTO, a. s., a proto jsou výsledky značně ovlivněny díky zahraniční spolupráci s kolegy v koncernu VW.

V Českém národním korpusu se staly frekventovanými oficiálními názvy pouze *Görlitz*, *Spandau*, *Krems*, *Litschau*, *Salzburg*, *Graz*, *Klagenfurt*.

U zbylých toponym převažovala exonyma *Janov*, *Florencie*, *Neapol*, *Benátky*, *Žitava*, *Mnichov*, *Budyšín*, *Drážďany*, *Cvikov*, *Řezno*, *Pasov*, *Norimberk*, *Chotěbuz*, *Mohuč*, *Míšeň*, *Lipsko*, *Linec*, *Vratislav*.

V archivu ČRo převládala exonyma *Vratislav*, *Zhořelec*, *Chotěbuz*, *Pasov* a graficky upravená podoba *Salcburk*. Mezi oficiální názvy nejčastěji používané ve zpravodajství patřily *Regensburg* a *Graz*.

Nejvyrovnanější zastoupení endonymum/exonymum v Českém národním korpusu měla tato toponyma: *Görlitz/Zhořelec*, *Regensburg/Řezno*, *Spandau/Špandava*, *Kremže/Krems*, *Litschau/Ličov*, *Graz/Štýrský Hradec*. V dotazníku můžeme považovat za nejvyrovnanější dvojice: *Milán/Milano*, *Cvikov/Zwickau*, *Mohuč/Mainz*, *Linec/Linz* a *Kremže/Krems*. V archivu ČRo bylo nejvyrovnaněji zastoupeno toponymum *Graz/Štýrský Hradec*.

Lze pozorovat, že u většiny popisovaných zeměpisných jmen převažují exonyma. Neexistuje však jednotná norma, podle níž se můžeme při vybírání názvu řídit. Používání exonym je zcela individuální, může záviset na věku, pohlaví, vzdělání, kulturním a historickém povědomí, teritoriu a jak jsem se také přesvědčila, tak i na profesi.

Mnozí lidé používají spíše exonyma, protože bývají lehčeji zapamatovatelná, pracující ve ŠKODA AUTO, a. s., používají oficiální názvy, protože by jim kolegové ze zahraničí jinak neporozuměli.

4. Použitá literatura

ŠRÁMEK, R. *Cizí místní jména v češtině*. Daneš, F. a kol. Český jazyk na přelomu tisíciletí. 1. vyd. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0617-6.

HARVALÍK, M. *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2004, s. 280-286. ISBN 80-200-1253-2.

JANEČKOVÁ, M. *Cizí zeměpisná jména v českých spisech J. A. Komenského*. Olivová-Nezbedová, L. - Šrámek, R. - Harvalík, M., Onomastické práce. Svazek 4. Sborník rozprav k sedmdesátým narozeninám univ. prof. PhDr. Ivana Lutterera, CSc., Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, 2000, s. 175-186. ISBN 80-901673.

LUTTERER, I. a kol. *Zeměpisná jména československa: Slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1982. ISBN.

PLESKALOVÁ, J. a kol. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-484-X.

ŠMILAUER, V. *Úvod do toponomastiky*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966. ISBN.

ŠRÁMEK, R. *Úvod do obecné onomastiky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2027-X.

LAURICH, P. Česká exonyma z německé jazykové oblasti. *Onomastický zpravodaj ČSAV: zpravodaj místopisné komise ČSAV*, 1989, roč. 30, č. 1, s. 137-140. ISSN 0232-0266.

HARVALÍK, M. Vývojové etapy a současný stav české exonymie. *Naše řeč*, 1998, roč. 81, č. 5, s. 240-244. ISSN 0027-8203.

OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. Pomístní jména v Čechách vzniklá z českých exonym pro biblická zeměpisná jména. *Naše řeč*, 1999, roč. 82, č. 1, s. 16-24.

FORSTINGER, R. Exonyma, jejich vznik a zanikání. *Zpravodaj místopisné komise*, 1980, roč. 21, č. 4, s. 247-256.

PROKOP, P. Exonyma – Úzus a kodifikace. *Zpravodaj místopisné komise*, 1982, ČSAV, 23, s. 49-53.

HARVALÍK, M. K problému klasifikace exonym. *Slovo a slovesnost*, 1998a, roč. 59, s. 259-265.

POKORNÁ, E. K podobám cizích zeměpisných jmen v češtině. *Aktuální otázky jazykové kultury v socialistické společnosti*. 1979, s. 224-228.

ŠRÁMEK, R. a kol. *Index českých exonym. Standardizované podoby. Varianty*. 2. Vyd. Praha: Český úřad zeměměřický a katastrální, 2006. ISBN 978-80-86918-64-8.

Internetové zdroje:

Český národní korpus – SYN. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha.
Cit. 28. 05. 2012, dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>.

Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický: *Terminologický slovník zeměměřictví a katastru nemovitostí* [online]. 2005 [cit. 2012-05-04]. Dostupné z: http://www.vugtk.cz/slovník/6048_endonymum.

5. Příloha

Dotazník

V úvodu dotazníku bych ráda podotkla, že se jedná pouze o užívání podob zeměpisného jména (domácí podoba x oficiální název) a nejedná se o vědomostní znalosti. Dotazník je zcela anonymní.

1. Zakroužkujte:

● Pohlaví: muž x žena

● Vzdělání: základní
odborné

odborné s maturitou

všeobecné s maturitou

vysokoškolské

2. Doplňte:

● Věk:

Děkuji za vyplněné údaje v mém dotazníku. Veškeré informace v něm uvedené nebudou nikde zveřejněny, poslouží pouze jako podklad pro moji bakalářskou práci.

Počestěná podoba / oficiální název	Znám oficiální název a používám ho	Znám oficiální název, ale používám počestěnou podobu	Neznám počestěnou podobu	Neznám oficiální název
Janov/Genova				
Milán/Milano				
Turín/Torino				
Benátky/Venezia				
Lipsko/Leipzig				
Žitava/Zittau				
Cáchy/Aachen				
Mnichov/München				
Drážďany/Dresden				
Zhořelec/Görlitz				
Cvikov/Zwickau				
Budyšin/Bautzen				
Mohuč/Mainz				
Řezno/Regensburg				
Pasov/Passau				
Norimberk/Nürnberg				
Solnohrad/Salzburg				
Cáhlov/Freistadt				
Kremže/Krems				
Linec/Linz				
Celovec/Klagenfurt				
Štýrský Hradec/Graz				
Vídeň/Wien				
Břežnice/Bregenz				
Lehnice/Legnica				
Vratislav/Wrocław				
Těšín/Cieszyn				

